

РІШЕННЯ
разової спеціалізованої вченої ради
про присудження ступеня доктора філософії

Здобувачка ступеня доктора філософії Письменська Оксана Вікторівна, 1982 року народження, громадянка України, освіта вища: у 2004 році закінчила Луганську академію внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України за спеціальністю «Правознавство» та здобула освітньо-кваліфікаційний рівень «спеціаліст», ад'юнкт 4 курсу Донецького державного університету внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України, м. Кропивницький, виконала акредитовану освітньо-наукову програму «Право».

Разова спеціалізована вчена рада, утворена наказом Донецького державного університету внутрішніх справ, Міністерства внутрішніх справ України, Кропивницький, від 26 березня 2025 року № 173, у складі:

Голови разової
спеціалізованої вченої ради:

Єгор НАЗИМКО, доктор юридичних наук, професор, перший проректор, Донецький державний університет внутрішніх справ.

Рецензентів:

Тетяна ПОНОМАРЬОВА, доктор юридичних наук, старший дослідник, завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем запобігання кримінальним правопорушенням факультету № 3, Донецький державний університет внутрішніх справ;

Олена ВОЛОБУЄВА, кандидат юридичних наук, професор, проректор, Донецький державний університет внутрішніх справ.

Офіційних опонентів:

Олександр ДУДОРОВ, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінально-правової політики та кримінального права, Київський національний університет імені Тараса Шевченка;

Олександр ОСТРОГЛЯД, кандидат юридичних наук, професор, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності, Державний університет «Житомирська політехніка»,

на засіданні 06 червня 2025 року прийняла рішення про присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» Оксані ПИСЬМЕНСЬКІЙ на підставі публічного захисту дисертації «Розбещення неповнолітніх: склад злочину та кримінально-правові засоби реагування» за спеціальністю 081 «Право».

Дисертацію виконано в Донецькому державному університеті внутрішніх справ, Міністерства внутрішніх справ України, Кропивницький.

Науковий керівник – Сергій ВІТВИЦЬКИЙ, доктор юридичних наук, професор, Донецький державний університет внутрішніх справ, ректор.

Дисертацію подано у вигляді спеціально підготовленого рукопису, в якому дотримано вимоги пункту 6 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами).

Зокрема, розроблено теоретико-прикладні засади кримінально-правового реагування на вчинення розбещення неповнолітніх як злочин, передбачений ст. 156 КК України, сформульовано на цій основі пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства України й розроблено рекомендації з підвищення ефективності практики його застосування.

Так, уперше:

- доведено, що вольові ознаки умислу суб'єктивної сторони розбещення неповнолітніх, характеризуються передбаченням настання істотної шкоди для нормального статевого (сексуального) розвитку неповнолітніх осіб, а так само бажанням настання цієї шкоди, і ці ознаки потребують установлення у кожному кримінальному провадженні за ст. 156 КК України;

- пропонується у ст. 156 КК України визначити зміст психічного ставлення особи до віку потерпілого, скориставшись наявним у КК України досвідом, та зазначити про завідомість стосовно віку потерпілої особи;

- на основі узагальнення практики застосування ст. 156 КК України встановлено, що для розбещення неповнолітніх мотивом, який домінує, є сексуальний мотив (прагнення задовольнити потребу в сексуальному впливі на неповнолітню особу); мета розбещення неповнолітніх здебільшого – це задоволення статевої пристрасті правопорушника, збудження у потерпілої особи статевого інстинкту;

- доведено потребу узгодити санкції ст. 155 КК України з санкціями ст. 156 КК України, зважаючи на те, що розбещення неповнолітніх є злочином, який характеризується більш високим ступенем суспільної небезпечності;

- обґрунтовано ідею передбачити у санкції ч. 1 ст. 156 КК України такий альтернативний вид основного покарання, як пробаційний нагляд, а так само виключити із санкції ч. 2 ст. 156 КК України додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю;

- доводиться, що розбещення неповнолітніх може утворювати ідеальну сукупність з домашнім насильством у разі, якщо особа вчиняє умисне систематичне психологічне насильство, щодо неповнолітньої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, у спосіб її розбещення;

- встановлено, що діяння, ознаки якого містить ст. 156-1 КК України, слід розглядати як первинний етап у виді готування до розбещення неповнолітніх, а отже, утворення сукупності цих кримінальних правопорушень виключається;

удосконалено:

- положення щодо основного безпосереднього об'єкта розбещення неповнолітніх (ст. 156 КК України), яким є нормальний статевий (сексуальний)

розвиток неповнолітніх осіб, а додатковим (обов'язковим) – їхня статева недоторканість, з огляду на що запропоновано передбачити норму про кримінальну відповідальність за розбещення неповнолітніх в окремому розділі КК України (про посягання на інтереси дітей);

- положення про те, що суб'єктом розбещення неповнолітніх є особа, яка досягла віку повноліття, тобто підвищений вік розглядається як додаткова спеціальна ознака, що може визначати суб'єкта складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 156 КК України;

- положення про зміст суб'єктивної сторони розбещення неповнолітніх та ознаки, які характеризують психічне ставлення особи, яка вчиняє розпусні дії;

- наукові підходи щодо особливо кваліфікованого складу розбещення неповнолітніх у виді вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла одинадцятирічного віку;

- позицію, згідно з якою пропонується уніфікувати використання у кримінальному законодавстві України термінологічного звороту «малолітня особа» та нормативно визначити дефініцію близьких осіб, яке б слугувало потребам закону про кримінальну відповідальність;

отримали подальший розвиток:

- аргументи щодо можливості визнання розбещення неповнолітніх (за належних для того підстав) малозначним діянням;

- положення, відповідно до якого, якщо особа припускається сумлінної помилки щодо фактичного віку потерпілої особи, то кваліфікація вчиненого за ст. 156 КК України виключається;

- наукова позиція, згідно з якою вчинення розпусних дій стосовно малолітньої особи інкримінується як тоді, коли він достовірно знав або припускав, що вчинює розпусні дії з малолітньою особою, так і в тому разі, коли він міг і повинен це усвідомлювати;

- положення, відповідно до якого особа, яка вчинила розпусні дії щодо неповнолітнього або неповнолітньої, будучи впевненою, що потерпіла особа не досягла чотирнадцяти років, підлягає відповідальності за закінчений замах на вчинення розпусних дій щодо малолітньої особи.

Дисертація виконана державною мовою та відповідає вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерством освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами).

Здобувачка має 6 наукових публікацій за темою дисертації, з них 3 статті, у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України:

1. Письменська О. В. Об'єктивна сторона розбещення неповнолітніх: аналіз теоретичних положень та кримінально-правових засад установлення. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2022. № 3 (99). С. 140 – 158.

2. Письменська О. В. Суб'єктивні ознаки розбещення неповнолітніх: дискусійні питання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2023. Випуск 75: частина 2. С. 119 – 124.

3. Письменська О. В. Ознаки, що кваліфікують розбещення неповнолітніх: кримінально-правовий аналіз. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету імені Короля Данила Галицького*: Серія Право. 2024. № 17 (29). С. 291 – 299.

У дискусії взяли участь голова та члени разової спеціалізованої вченої ради:

1. Єгор НАЗИМКО, доктор юридичних наук, професор, перший проректор, Донецький державний університет внутрішніх справ, голова ради – виступ позитивний, без зауважень.

2. Тетяна ПОНОМАРЬОВА, доктор юридичних наук, старший дослідник, завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем запобігання кримінальним правопорушенням факультету № 3, Донецький державний університет внутрішніх справ, рецензент – дала позитивну рецензію із зауваженнями:

1). Авторка визначила одним із завдань свого дослідження розроблення та аргументування пропозицій щодо вдосконалення кримінального законодавства України. У цьому контексті треба визнати, що робота справді містить низку оригінальних пропозицій, реалізація яких сприятиме вдосконаленню кримінально-правової норми про відповідальність за розбещення неповнолітніх. Водночас ці пропозиції належним чином не систематизовані, а висновки не містять оновленої редакції статті КК України, яка з позиції дисертантки має передбачати відповідальність за розбещення неповнолітніх.

2). Доцільним видається включення до структури дисертаційного дослідження елементів емпіричного аналізу, зокрема у спосіб проведення анкетування або інтерв'ювання потенційних жертв розпусних дій. Ідеться насамперед про повнолітніх здобувачів вищої освіти, які могли мати відповідний травматичний досвід у минулому. Такий підхід уможливив би отримання первинної (кримінологічно значущої) інформації з ключових питань, що становили предмет дослідження, та сприяв би більш глибокому розумінню реального стану проблеми.

Відсутність подібного емпіричного складника певною мірою знижує аргументативну силу окремих висновків і пропозицій, зокрема тих, що стосуються удосконалення положень кримінального законодавства України. Використання результатів первинного соціологічного дослідження могло б не лише посилити достовірність запропонованих рекомендацій, а й надати більш повне уявлення про соціально-психологічний контекст досліджуваного явища.

3). У межах наукової дискусії доцільним є звернення уваги на одне з теоретичних положень автора, викладене на сторінці 65 дисертаційної роботи, де зазначається: «І хоч ця ознака безпосередньо не зазначена у ст. 156 КК України, але впливає з її змісту: розбещувати неповнолітню особу може лише особа, яка є повнолітньою». Цей висновок, безумовно, має логічну основу в межах класичного підходу до кримінальної відповідальності, яка передбачає наявність у суб'єкта відповідного рівня вікової зрілості та розуміння протиправності своєї

поведінки.

Водночас, у контексті емпіричних даних, які авторка безпосередньо опрацьовує в дисертації з використанням інструментів аналітичної платформи Crimedatalab, виникають підстави для уточнення або переосмислення деяких положень, наведених у роботі. Зокрема, як встановлено, за період з 2013 р. по 2024 р. за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 156 КК України, було засуджено дев'ятнадцять осіб віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років. Отже, логічно постає питання щодо природи й обставин таких вироків: чи справді ці молоді особи були засуджені саме як виконавці злочину за ст. 156 КК України; чи, можливо, мали місце певні особливості кваліфікації, спільності злочину або ж вони виступали співучасниками у межах інших правопорушень?

У зв'язку з цим, хотілося б з'ясувати, чи зустрічалися подібні випадки серед вироків, які були проаналізовані в межах дисертаційного дослідження, а також яким чином здобувачка пояснює співвідношення теоретичної тези про повноліття як обов'язкову ознаку суб'єкта злочину з наявністю задокументованих випадків засудження осіб, які на момент вчинення злочину не досягли вісімнадцятирічного віку. Така дискусія є важливою не лише в контексті узгодження нормативних підходів і судової практики, а й для забезпечення внутрішньої логічної цілісності дослідження та його практичної корисності у сфері правозастосування.

3. Олена ВОЛОБУЄВА, кандидат юридичних наук, професор, проректор, Донецький державний університет внутрішніх справ, рецензент – дала позитивну рецензію із зауваженнями:

1). Серед обраних у дисертаційному дослідженні методів наукового пізнання недостатньо представлений порівняльно-правовий (компаративний) метод, який традиційно вважається одним із ключових у сфері правознавства, особливо під час аналізу кримінально-правових явищ. Його відсутність або лише поверхове застосування, на наш погляд, дещо зужує можливості повноцінного дослідження проблематики розбещення неповнолітніх у порівняльному контексті. Використання компаративного підходу дозволило б здійснити ґрунтовний аналіз європейських стандартів та моделей протидії аналізованому злочину, виявити спільні тенденції, а також визначити елементи зарубіжного досвіду, що заслуговують на імплементацію в українську правозастосовну практику.

2). У дисертаційному дослідженні авторка слушно, але разом з тим фрагментарно, звертається до Лансаротської конвенції, розглядаючи її переважно крізь призму тлумачення ст. 156 КК України. Водночас міжнародно-правовий зміст поняття «розбещення неповнолітніх», визначений у положеннях Лансаротської конвенції, має значно вужчий обсяг порівняно з вітчизняним підходом, закріпленим у чинній редакції ст. 156 КК України. Така відмінність у підходах не може залишатися поза увагою, особливо в контексті завдань, які полягають у гармонізації вітчизняного кримінального законодавства з європейськими стандартами у сфері захисту прав дитини. На жаль, дисертаційна робота не містить належного аналізу цих розбіжностей, що знижує потенціал

дослідження як джерела для формулювання обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення кримінально-правового регулювання. Урахування зазначеного аспекту дозволило б більш точно окреслити межі караності розпусних дій, що становлять суспільну небезпеку, а також сприяло б утвердженню однакових підходів до правозастосування у сфері протидії сексуальним посяганням проти дітей, зважаючи на міжнародно-правові зобов'язання України.

3). У дисертаційному дослідженні здобувачка пропонує до переліку кваліфікуючих ознак складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 156 КК України, включити таку ознаку, як вчинення розбещення неповнолітніх групою осіб, уточнюючи, що йдеться саме про групу осіб без попередньої змови. Така позиція аргументується насамперед підвищеним рівнем небезпеки для потерпілих, що зумовлений злагодженими діями кількох правопорушників, навіть у разі відсутності між ними заздалегідь сформованого умислу. Однак висловлена ідея викликає певні запитання з точки зору теорії кримінального права, яка містить сталі вимоги до ознак, що використовуються для диференціації кримінальної відповідальності.

Як відомо, для визнання певної обставини кваліфікуючою ознакою необхідна її поєднана узгодженість з двома ключовими критеріями: по-перше, вона має відображати підвищену суспільну небезпеку діяння; по-друге, вона має бути нетиповою, тобто не становити загальної закономірності у межах відповідного складу злочину.

У цьому контексті було б важливо з'ясувати, чи справді участь групи осіб без попередньої змови у розбещенні неповнолітніх є на практиці досить поширеним і водночас нестандартним явищем. Особливої ваги це питання набуває у світлі динаміки судової практики останніх років (2021-2025), яка заслуговує на ґрунтовний аналіз. Без такої аналітичної бази складно оцінити, наскільки запропонована ознака відповідає доктринальним засадам побудови кваліфікованих складів злочинів і чи не ризикує вона втратити практичну релевантність через надмірну загальність або формалізм.

4. Олександр ДУДОРОВ, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінально-правової політики та кримінального права, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, опонент – дав позитивний відгук із зауваженнями:

1). Окремі висловлювання здобувачки щодо застосування та вдосконалення досліджуваної кримінально-правової заборони носять непослідовний або незавершений характер.

Так, спочатку дисертантка висловлює конструктивну думку про те, що відмова від оцінного характеру ознаки суспільно небезпечного діяння у складі злочину, передбаченого ст. 156 КК України, сприятиме зменшенню зловживань під час її застосування та підвищуватиме ефективність відповідної кримінально-правової заборони (с. 58). Однак усупереч цьому слушному висловлюванню авторська редакція диспозиції ч. 1 ст. 156 КК України викладена традиційно і (за винятком уточнення щодо завідомості відносно віку потерпілої особи) не відрізняється від чинної редакції цієї кримінально-правової норми (с. 83, 92, 186). У цьому плані навряд чи схвально можна оцінити і ту обставину, що дисертантка

згадує лише той варіант поліпшення кримінально-правової заборони, присвяченої відповідальності за розбещення неповнолітніх, який був сформульований В. Фурсою (с. 58) та який полягає в об'єднанні в одну заборону ст. 155 і ст. 156 КК України та у подальшій диференціації відповідальності за фізичне й інтелектуальне розбещення, і не помічає та, відповідно, не оцінює інші подібні пропозиції, висловлені в юридичній літературі (праці Г. Мартинишина, О. Радутного та ін.). Сказане стосується і ст. 4.5.8 проєкту нового КК України, в якій розбещення дитини віком до 14 років обмежується схиленням такої дитини до споглядання за дією сексуального характеру і демонстрацією чи збутом дитині порнографічного предмету.

Побіжно згадавши Лансаротську конвенцію і пов'язавши (услід за В. Омецинською) цей міжнародно-правовий документ тільки із тлумаченням і застосуванням норм КК України (с. 167), дисертантка, на жаль, залишила поза своєю увагою той факт, що конвенційне розуміння розбещення неповнолітніх, як уже зазначалось, є значно вужчим порівняно з відбитим у чинній редакції ст. 156 КК України, що не може не враховуватись передусім при вдосконаленні цієї заборони (визначення меж криміналізації).

Висвітливши у підрозділі 2.1 дисертації проблематику потерпілого від розбещення неповнолітніх і погодившись із втіленням у КК України диференційованим підходом щодо «віку сексуальної згоди», пані Оксана не вважає за потрібне змінювати 16-річний і 14-річний вік як ознаки потерпілого в основному та кваліфікованому складах аналізованого злочину. При цьому в юридичній літературі (К. Задоя, О. Дудоров) доведено, що притаманний чинному КК України спосіб запровадження концепту «вік сексуальної згоди» характеризується низкою недоліків. Серед них: встановлена градація віку потерпілого, хоч і дозволяє диференціювати кримінальну відповідальність за вчинення дій сексуального характеру щодо дітей, зі ст. 18 Лансаротської конвенції не впливає; оптимальність закріплення 14-річного віку у частинах четвертих ст. 152, ст. 153 КК України не виглядає безспірною; відсутність належного обґрунтування притаманна і 16-річному віковому критерію, який фігурує у ч. 1 ст. 155 і ч. 1 ст. 156 КК України. Цілком очевидно, що для уникнення довільності при встановленні вікових критеріїв визначення меж кримінально протиправної поведінки у сексуальній сфері не обійтись без проведення міждисциплінарних досліджень за участю кримінологів, соціологів, судових медиків, дитячих психологів і сексологів. Чи керувались результатами таких досліджень розробники проєкту КК України, які пропонують декриміналізувати розбещення дітей у віці від 14 до 16 років? Альтернативний доктринальний підхід до розв'язання цих чутливих питань полягає у відмові від текстуального відбиття у КК України концепту «вік сексуальної згоди». Тобто роль криміноутворювальної ознаки відіграватиме не недосягнення потерпілою особою певного віку, а відсутність добровільної згоди потерпілої особи, як це і притаманно сексуальному насильству у сенсі Стамбульської конвенції, яка є сучаснішим за Лансаротську конвенцію документом. Було б цікаво під час захисту почути міркування дисертантки з приводу оптимізації (осучаснення) концепту «вік сексуальної згоди».

Заслуговує на підтримку послідовно обстоюване здобувачкою положення про те, що, попри відносну стабільність розглядуваної заборони, істотні зміни, яких зазнав розділ IV Особливої частини КК України, впливають на звуження обсягу поняття розпусних дій, а з'ясування їх змісту повинне відбуватись у контексті суміжних заборон (с. 61–62, 91, 183–184). Бракує, однак, відповідних чітких рекомендацій щодо практики застосування КК України, якими авторка вирішила завершити основний текст своєї праці (с. 187–188).

2). Розкриваючи співвідношення сексуального насильства і розбещення неповнолітніх – складів злочинів, передбачених ст. 153 і ст. 156 КК України, здобувачка висловлює сумнів у правильності висловленої в юридичній літературі (О. Дудоров) думки про те, що, якщо раніше надсилання малолітній особі текстових повідомлень, фото- або відео-зображень сексуального змісту, вчинюване з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, могло безпроблемно розцінювались як інтелектуальне розбещення малолітньої особи, то тепер (починаючи з 11 січня 2019 р.) вказана поведінка охоплюється диспозицією ч. 4 ст. 153 КК України. Зазначається, що описана ситуація напевно є проявом насильницької поведінки, на чому робиться акцент у ст. 153 КК України (с. 60–61). З цього приводу хотів би зауважити, що вирішальну роль для наявності складу злочину «сексуальне насильство» відіграє не стільки застосування насильства – фізичного або психічного, як на це вказують умовна назва ст. 153 КК України і використаний у диспозиції її ч. 1 зворот «вчинення будь-яких насильницьких дій сексуального характеру...», скільки відсутність добровільної згоди потерпілої особи на вчинення щодо неї дій сексуального характеру (за винятком тих, які означають проникнення в один із природних отворів її тіла). З урахуванням того, що насильницькі дії з добровільною згодою не поєднуються, а насильство – лише один із чинників, які зумовлюють відсутність добровільної згоди потерпілої особи, вказівка на насильницький характер сексуальних дій потребує виключення з ч. 1 ст. 153 КК України. До речі, у п. b) ч. 1 ст. 36 Стамбульської конвенції йдеться про «здійснення, без згоди, інших актів сексуального характеру з особою», звідки випливає, що такі акти не обов'язково можуть мати насильницький характер; ба більше: вони можуть навіть не передбачати фізичного контакту з потерпілим. Сказане зайвий раз демонструє складність розмежування сексуального насильства і розбещення неповнолітніх як результат відповідних законодавчих змін.

Ведучи мову про це непросте розмежування, дисертантка пише, що каране нині за ст. 156 КК України розбещення неповнолітніх має бути без дотиків або вчинення інших маніпуляцій з тілом потерпілої особи, адже таке фізичне контактне розбещення має розцінюватись, зокрема, як сексуальне насильство або вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку (ст. 153 і ст. 155 КК України, відповідно) (с. 43). Стверджується, що непристойні доторкання до статевих органів, які викликають статеві збудження, напевно можна розглядати як елемент фізичних розпусних дій, оскільки подібна поведінка повинна знаходити правову оцінку за іншими статтями КК України про правопорушення проти статевої недоторканості особи, зокрема як сексуальне насильство (с. 59–60). Тут, мабуть, варто уточнити, що,

якщо потерпіла особа вже не є малолітньою (має вік від 14 до 16 років) і дає добровільну згоду на вчинення щодо неї фізичних контактних розпусних дій, які не набувають вигляду сексуального проникнення в її тіло, то це *de lege lata* не виключає інкримінування винному порушення ст. 156 КК України.

У тексті дисертації наводиться чимало прикладів із судової практики, коли фізичні контактні розпусні дії з малолітніми особами були кваліфіковані за ч. 2 ст. 156 КК України (с. 110, 113, 115–116, 171–173). Вважаю, що у цих випадках варто було зробити застереження про те, що мовиться про кримінально-правову оцінку, яка давалась таким діям до набрання чинності Законом України від 6 грудня 2017 р. «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» та яку через це немає підстав визнати помилковою.

3). До ознак, що кваліфікують розбещення неповнолітніх, а тому потребують закріплення у ч. 2 ст. 156 КК України для належної диференціації кримінальної відповідальності за вказаний злочин, здобувачка з-поміж іншого пропонує відносити групу осіб, наголошуючи на тому, що це (в інтересах захисту потерпілого) має бути саме група осіб без попередньої змови (с. 102–103, 118, 186).

Теорією кримінального права, як відомо, розроблені вимоги до змісту кваліфікуючих ознак як засобу диференціації кримінальної відповідальності. Двома із трьох основних цих вимог виступають такі взаємопов'язані обставини, як, з одного боку, фактична або вірогідна поширеність на практиці відповідного більш небезпечного варіанту кримінально протиправної поведінки, а, з іншого, – нехарактерність цього більш небезпечного варіанту поведінки; інакше кажучи, це мають бути відносно розповсюджені обставини, які водночас не повинні супроводжувати більшість кримінальних правопорушень певного виду. У відгуку на автореферат кандидатської дисертації попередника пані Оксани – В. Фурси «Кримінальна відповідальність за розбещення неповнолітніх» (Дніпро, 2021) з приводу пропозиції цього дослідника посилювати відповідальність (у межах вдосконаленої ст. 156 КК України) за вчинення розпусних дій групою осіб за попередньою змовою я висловлював сумнів у доречності такої законодавчої новели, оскільки протягом останніх років випадків групового вчинення розпусних дій зареєстровано не було. Постає питання, чи змінилась правозастосовна ситуація з цього питання за період з 2021 р. по 2025 р. і, відповідно, чи дотримано здобувачкою при висуненні її пропозиції *de lege ferenda* згаданої доктринальної настанови щодо змісту кваліфікуючих ознак?

Принагідно зверну увагу на взаємовиключність формулювань ч. 1 і ч. 2 ст. 28 КК України, які описують групу осіб і групу осіб за попередньою змовою: стосовно цим форм співучасті не спрацьовує принцип «матрьошки», відповідно до якого менш небезпечна форма співучасті своїми ознаками входить до більш небезпечної форми співучасті. Тому якщо ч. 2 ст. 156 КК України, поліпшена у спосіб, пропонуваній здобувачкою, встановлюватиме відповідальність за розбещення неповнолітніх, вчинене саме і тільки групою осіб, то скоєння цього злочину групою осіб за попередньою змовою, навряд чи зможе бути

кваліфіковане за ч. 2 ст. 156 КК України, що, вочевидь, не буде адекватною (справедливою) кримінально-правовою оцінкою відповідного посягання.

На підтвердження слушності своєї пропозиції дисертантка звертається до проєкту КК України, в якому до числа ознак, що кваліфікують розбещення дитини, віднесено його вчинення у складі простої групи (с. 103). Висловлюю, однак, сумнів у тому, що тяжкість (суспільна небезпека) злочину, вчиненого у складі простої групи (наприклад, розбещення неповнолітніх, вчиненого не одноособово, а виконавцем, якого до цього схилив підбурювач), за однаковості інших умов завжди є більшою, ніж тяжкість (суспільна небезпека) злочину, вчиненого індивідуально. У будь-якому разі «ціна» цього питання, відбита у ст. 3.2.8 проєкту КК України «Санкції за злочини», виглядає зависокою. Нагадаю, що прихильники традиційної позиції (її на сьогодні дотримується і Верховний Суд), згідно з якою при вчиненні кримінального правопорушення за попередньою змовою групою осіб щонайменше два його співучасники повинні діяти як співвиконавці, наводять на її користь переконливі аргументи, яких розробники проєкту КК України, включаючи до складу простої групи будь-яких співучасників, воліють не помічати.

4). У рубрику наукової новизни «вперше» здобувачка включила таке положення: «установлено, що діяння, ознаки якого містить ст. 156-1 КК України, слід розглядати як первинний етап у виді готування до розбещення неповнолітніх, а отже, утворення сукупності цих кримінальних правопорушень виключається» (с. 22). Змістовно погоджуючись із таким підходом та його обґрунтуванням – відверто стислим (с. 61), водночас зауважу, що думка про те, що онлайн-грумінг як налагодження довірливих стосунків в Інтернеті між повнолітньою особою і дитиною для пропозиції зустрічі з метою вчинення з нею розпусних дій, тобто каране за ст. 156-1 КК України домагання дитини для сексуальних цілей, може розцінюватись як готування до злочину, передбаченого ст. 156 КК України «Розбещення неповнолітніх», вже висловлювалась в юридичній літературі (І. Копйова, 2021). Зазначу також, що питання кваліфікації «результативного» і «нерезультативного» домагання дитини для сексуальних цілей, зокрема й в аспекті співвідношення складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 156 і ст. 156-1 КК України, всебічно розглянуті А. Айдинян (2021), яка докладніше, ніж це зробила здобувачка, аргументувала положення про відсутність відповідної сукупності злочинів у разі «результативного» домагання дитини з метою вчинення з нею розпусних дій – такого собі «готування» до іншого, більш тяжкого злочину, передбаченого ст. 156 КК України. Вважаю, що на «суміжну» кримінально-правову заборону, присвячену відповідальності за домагання дитини для сексуальних цілей, у дисертації варто було звернуто більше уваги – причому як в аспекті формулювання підсумкових рекомендацій щодо практики застосування КК України, так і в контексті з'ясування (не)потрібності виокремлення такої заборони, яка фактично передбачає відповідальність за конкретний різновид готування як незакінченого злочину (чи справді до доповнення КК України ст. 156-1 існувала прогалина у кримінально-правовому реагуванні на «нерезультативне» домагання дитини для сексуальних цілей?).

5. Олександр ОСТРОГЛЯД, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності, Державний університет «Житомирська політехніка», опонент – дав позитивний відгук із зауваженнями:

1). На стр. 21 дисертації серед положень новизни «вперше» автор зазначає, що «доведено, що вольові ознаки умислу суб'єктивної сторони розбещення неповнолітніх, характеризуються передбаченням настання істотної шкоди для нормального статевого (сексуального) розвитку неповнолітніх осіб, а так само бажанням настання цієї шкоди, і ці ознаки потребують установлення у кожному кримінальному провадженні за ст. 156 КК України».

У злочинах з формальним складом особливістю умислу є те, що особа усвідомлює суспільно-небезпечний характер своєї дії і бажає її вчинити. Можливість доведення в кожному випадку бажання шкоди для нормального статевого (сексуального) розвитку неповнолітніх осіб викликає певні сумніви.

Тим більше, що на стр.183 сама автор вказує «Вивчення об'єктивної сторони розбещення неповнолітніх показало, що об'єктивна сторона розбещення неповнолітніх як елемент відповідного складу злочину характеризується наявністю однієї обов'язкової ознаки, а саме суспільно небезпечного діяння у формі дії (у тексті ч. 1 ст. 156 КК України позначається словами «розпусні дії»)).

Відповідно вказана позиція потребує додаткової аргументації.

2). На сторінці стр.37 автор стверджує, що «Установлено, що фактор повномасштабного вторгнення російських військ на територію України істотним чином не вплинув на процес виявлення фактів вчинення розбещення неповнолітніх».

Виникає запитання – Чи можна робити такий однозначний висновок? Значна частина території окупована. Кількість діянь передбачена ст. 156 КК України зросла з врахуванням меншої території обліку.

Не берусь стверджувати однозначно, але процес виявлення фактів вчинення розбещення неповнолітніх вплинув швидше всього на географію, оскільки на стр. 35 автор підкреслює, «так, найбільше фактів розбещення неповнолітніх фіксувалося у Київській області (219 випадків – I місце). У м. Києві виявили 163 таких випадки (II місце), у Дніпропетровській області – 138 випадків (III місце), в Одеській області – 134 (IV місце) і у Харківській області – 119 (V місце)».

Саме зазначені вище області збільшили своє населення через вимушену внутрішню міграцію пов'язану з війною.

Відповідно вказана позиція потребує додаткової аргументації.

3). На стр. 44 дисертант висловлює наступну пропозицію «якщо розглядати розбещення неповнолітніх як кримінальне правопорушення, склад якого характеризується основним безпосереднім об'єктом у виді нормального розвитку неповнолітнього у сфері сексуальних (статевих) відносин (статева недоторканість при цьому може бути визнана додатковим обов'язковим об'єктом), то було б правильним виключити ст. 156 з КК України, розмістивши аналог в окремо створеному розділі, що охоплював би всі посягання на інтереси сім'ї, дітей тощо». Висловлена позиція розвиває ідеї О. Белової, яка свого часу пропонувала виокремити в Особливій частині КК України новий розділ

«Злочини проти сім'ї та неповнолітніх», включивши у нього, зокрема, норму про відповідальність за розбещення неповнолітніх [7, с. 16 – 17]».

Чи достатньо цього для створення окремого розділу в КК України?

Сама автор на стр 28-29 зазначає: «Забезпечувати правову охорону нормального статевого розвитку неповнолітніх разом зі ст. 156 КК України також покликані: ст. 155 КК України (передбачає відповідальність за вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку) та ст. 156-1 КК України (передбачає відповідальність за домагання дитини для сексуальних цілей). При вчиненні цих правопорушень страждає або може постраждати відповідна сфера статевого розвитку осіб, які не досягли шістнадцятирічного віку, тобто віку, з якого особа може надавати так звану сексуальну згоду та здебільшого є статеві зрілою. При вчиненні цих кримінальних правопорушень, окрім іншого, їх суспільна небезпека проявляється у потенційній шкоді або заподіянні реальної шкоди фізичному (різні види фізичних ускладнень, які можуть мати тривалий вплив на здоров'я потерпілої особи) та психічному (посттравматичний стресовий розлад, депресії, тривожні розлади, фобії або інші емоційні проблеми) здоров'ю. Зважаючи на спільну правову природу (виділено мною – О.О.), зазначені заборони сконцентровані в єдиному Розділі IV «Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» Особливої частини КК України».

Крім того додатково в примітці на сторінці 44 зазначено: «Розроблений на сьогодні Робочою групою з питань розвитку кримінального права проєкт КК України станом на 14 липня 2022 р. не враховує висловленої позиції, установлюючи відповідальність за розбещення дитини в розділі про злочини та проступки проти сексуальної свободи та сексуальної недоторканості людини. При цьому передбачається наявність самостійного розділу «Злочини та проступки проти сім'ї, дітей та інших уразливих людей» [122]».

Далі на стр. 51 міститься ще одне положення: «правильне встановлення ознак об'єктивної сторони розбещення неповнолітніх дає змогу визначити ознаки інших елементів цього складу злочину: об'єкта, суб'єкта, суб'єктивної сторони, а також відмежувати розбещення неповнолітніх від кримінальних правопорушень, які посягають на спільний об'єкт, зокрема йдеться про ті, що вчиняються проти статевої недоторканості особи (виділено мною – О.О.)».

4). Не можу погодитися з автором стосовно положень висловлених на стр. 55-56 (а також далі) «якщо буде встановлено, що вчинене діяння є малозначним, то воно не визначається кримінальним правопорушенням. Відповідно до підходу, що укладся на сьогодні в юридичній літературі [52; 53] та судовій практиці України [107] (установлення малозначності діяння на основі врахування сукупності трьох умов), кримінальне правопорушення, передбачене ст. 156 КК України, може бути визнано малозначним. Як приклад, можна розглянути таку ситуацію. Повнолітній чоловік демонструє порнографічні предмети 15-річній дівчині, яка вже мала неодноразовий досвід добровільного сексуального спілкування з однолітком. За таких умов у вчиненому діянні формально наявний склад злочину, передбаченого ч.1 ст. 156 КК України, тобто

всі передбачені в законі об'єктивні та суб'єктивні ознаки, що в зазначеній частині статті характеризують розбещення неповнолітніх (відбулось вчинення розпусних дій інтелектуального характеру щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку). Воно не здатне заподіти істотної шкоди охоронюваним ст. 156 КК України цінностям (через демонстрацію порнографічного предмету не може постраждати нормальний статевий розвиток потерпілої, яка до цього вже одержала чималий сексуальний досвід). Вчинене діяння не було суб'єктивно спрямоване на заподіяння істотної шкоди, про що, зокрема, свідчить одноразовий характер дій винного».

Стр.105-106: «водночас можлива й зворотна ситуація, коли малолітня особа є певною мірою сексуально деформованою на момент вчинення щодо неї розпусних дій (такі дії не здатні вплинути на нею відповідним чином, адже дитина вже є так би мовити розбещеною), а тому відповідний акт поведінки не здатний змінити її світогляд про сексуальне життя і тим більше якось травмувати її психіку («розбещення розбещеної особи»). Такі фактори підлягають обов'язковому встановленню та врахуванню при призначенні покарання аж до можливості призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом (ст. 69 КК України), або за достатніх для того підстав визнання вчиненого діяння малозначним (ч. 2 ст. 11 КК України). Питання про наявність у малолітньої особи відповідного стану розбещеності (включаючи досягнення високого рівня обізнаності та інформованості щодо статевого життя) потрібно вирішувати в кожному конкретному випадку з огляду на індивідуальні особливості розвитку і виховання малолітньої особи. На сьогодні, зважаючи на серйозний вплив інформаційних технологій на розвиток підлітків й інші фактори, можна припустити, що чимало малолітніх осіб мають передчасний психосексуальний розвиток. Вони здебільшого добре проінформовані про суть і техніку статевих актів, орально- та анально-генітальних контактів тощо».

Положення ст. 11 КК України передбачають, що «Не є кримінальним правопорушенням дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти (виділено мною – О.О.) істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі».

Чи у вказаному автором прикладі дії особи однозначно не могли заподіяти шкоду? В такому випадку ми можемо прийти до хибного висновку про вину жертви.

Чи не варто в цьому випадку провести паралелі з юридичною фікцією, про що говорить автор на стр. 108?

«В аспекті викладеного постає зворотне питання, що має значення для розслідування розбещення неповнолітніх: як кваліфікувати розпусні дії щодо неповнолітньої особи (ч. 1 ст. 156 КК України), якщо винний був переконаний, що така особа є малолітньою (ч. 2 ст. 156 КК України)? Тут знову ж таки: з огляду на панівний у вітчизняному кримінальному праві України принцип суб'єктивного інкримінування, вчинене має кваліфікуватися, зважаючи на спрямованість умислу. Тобто особа, яка вчинила розпусні дії щодо

неповнолітнього або неповнолітньої, будучи впевненою, що потерпіла особа не досягла 14 років, підлягає відповідальності за закінчений замах на вчинення розпусних дій щодо малолітньої особи (ч. 2 ст. 15, ч. 2 ст. 156 КК України). Такий підхід до кримінально-правової оцінки вчиненого враховує, з одного боку, спрямованість умислу на вчинення злочину з ознакою, що його кваліфікує, а, з другого, те, що фактично розпусні дії відбулися щодо особи, яка досягла чотирнадцятирічного віку. У цій ситуації має місце так звана юридична фікція за наявності фактичної помилки».

5). Оскільки перелік обтяжуючих покарання обставин визначений в статті 67 КК України і є вичерпним потребує уточнення положення висвітлене автором на стр. 62: «водночас ще раз треба наголосити: викладене не означає, що розбещення неповнолітніх не здатне заподіювати суспільно небезпечні наслідки. Вони перебувають поза межами об'єктивної сторони складу розгляданого злочину і на його кримінально-правову оцінку не впливають. Водночас у таких випадках суд може враховувати наслідки, які настали при призначенні покарання як обтяжуючу обставину (виділено мною – О.О.) тощо».

6). Пропозиція автора, висловлена, зокрема, на стр. 133-134 «виключення з санкції ч. 2 ст. 156 КК України зазначеного додаткового покарання не вплине на можливість його призначення у разі вчинення розбещення неповнолітніх з кваліфікованим складом. Суд не позбавлятиметься можливості застосування цього покарання, зважаючи на положення ч. 2 ст. 55 КК України, якщо встановить, що розпусні дії вчинені за посадою або з огляду на заняття певною діяльністю, особу засудженого та інші обставини справи» потребує додаткового обґрунтування.

Оскільки на стр. 114-115 автор вказує, що аналіз нормативно-правових актів сімейного права та правової доктрини дає змогу встановити, що особами, на які покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього, можуть визначатися такі:

1) патронатні вихователі, тобто особи, які за участю членів сім'ї надають послуги з догляду, виховання та реабілітації дитини у своїй сім'ї (ч. 3 ст. 252 СК України);

2) прийомні батьки, тобто подружжя або особа, яка не перебуває у шлюбі, які взяли для спільного проживання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування (ч. 1 ст. 256-2 СК України);

3) батьки-вихователі дитячого будинку сімейного типу, тобто подружжя або окрема особа, що не перебуває у шлюбі, які взяли дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, для виховання та спільного проживання (ч. 1 ст. 256-6 СК України);

4) особи, які здійснюють виховання малолітньої особи або нагляд за нею на підставі договірних зобов'язань (наприклад, няня, домашній вчитель);

5) працівники закладів охорони здоров'я, закладів освіти, які за посадою мають обов'язок виховувати, наглядати за дітьми і піклуватись про них (це можуть бути працівники лікарень, шкіл, спортивних закладів, дитячих садочків, оздоровчих таборів, дитячих будинків тощо).

Крім того в ККУ словосполучення «з позбавленням права обіймати певні

посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого» зустрічається 46 разів.

На думку опонента, саме наявність такого словосполучення «нагадує» суду необхідність перевірити зв'язок вчинених дій з посадою.

7). На стор. 135 автор підкреслює: «отже, санкції ст. 155 КК України мають бути узгодженими з санкціями ст. 156 КК України з огляду на те, що остання передбачає відповідальність за злочин, який характеризується більш високим ступенем суспільної небезпечності. Порівняння санкцій ст. 155 КК України із санкціями ст. 156 КК України свідчить про те, що вони є ідентичними. Особливе значення це одержує для кваліфікованого складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 155 КК України, що визначає більше коло ознак, які посилюють покарання, порівняно з ч. 2 ст. 156 КК України. Відповідні санкції підлягають взаємному коригуванню, вони мають вдосконалюватися системно».

Чому ви вважаєте, що ст. 156 КК України передбачає відповідальність за злочин, який характеризується більш високим ступенем суспільної небезпечності в порівнянні зі ст. 155 КК України?

Результати відкритого голосування: «за» п'ять членів ради,
«проти» немає.

На підставі результатів відкритого голосування разова спеціалізована вчена рада присуджує Оксані ПИСЬМЕНСЬКІЙ ступінь доктора філософії з галузі знань 08 «Право», за спеціальністю 081 «Право».

Відеозапис трансляції захисту дисертації додається.

**Голова разової
спеціалізованої вченої ради**

Єгор НАЗИМКО